

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ЗАЛУЧЕНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКИ У СВІТОВІ ГОСПОДАРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

Кущенко О.І.,

кандидат економічних наук, доцент

Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна

Мамонтова О.Г.,

Начальник Головного управління статистики у

Харківській області Державної служби статистики України

У статті розглядаються статистичні показники визначення міри залученості економік різних країн в глобальну економічну систему. Запропонована методика розрахунку коефіцієнтів відносної експортної спеціалізації та диверсифікації, що застосовуються до статистичної оцінки регіональної залученості у зовнішньоекономічні зв'язки України.

Ключові слова: статистична оцінка, експортна та імпортна спеціалізація, диверсифікація.

СТАТИСТИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ВОВЛЕЧЕНИЯ УКРАИНСКОЙ ЭКОНОМИКИ В МИРОВЫЕ ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ СВЯЗИ

В статье рассматриваются статистические показатели определения меры вовлечения экономик различных стран в глобальную экономическую систему. Предложена методика расчета коэффициентов относительной экспортной специализации и диверсификации, которые применяются для статистической оценки региональной вовлеченности во внешнеэкономические связи Украины.

Ключевые слова: статистическая оценка, экспортная и импортная специализация, диверсификация.

STATISTIC ESTIMATION OF PARTICIPATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY IN GLOBAL ECONOMIC CONNECTIONS

The article considers statistic indexes used to define the involvement of different countries in the world economic system. We suggest methods for index calculation of relative export specialization and diversification which can be used to show statistic estimation of regional involvement into outereconomic connections of the Ukraine.

Key words: statistic estimation, export and import specialization, diversification.

Вступ. Рубіж 20-21 століть – кордон тисячоліть, що розділяє епоху складного, суперечливого розвитку світової економіки, яка ознаменувалася серйозними економічними кризами і одночасно прогресивними тенденціями розвитку. Це пора глибокої трансформації сучасної системи міжнародних економічних відносин та абсолютно нових принципів господарювання, яких вимагає нове тисячоліття. Світова економічна система вперше в історії

трансформується в єдиний організм, де кожна національна складова має свою функціональну специфіку, але всі вони нерозривно зв'язані між собою.

Не відстає з боку цих процесів і Україна. Отримання державної незалежності зумовило появу нової галузі економічних стосунків – зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД). Таким чином, вступ країни на шлях самостійного розвитку вимагав вироблення нової концепції зовнішньоекономічної системи з врахуванням проведення Україною самостійної зовнішньоекономічної політики. На даному етапі ЗЕД надається ще більше значення. Вона розглядається не лише як складова частина світової господарської діяльності, але і як важливий чинник економічного зростання, створення передумов інтенсивнішого розвитку інтернаціональних процесів на мікрорівні. Початком здійснення такої діяльності можна вважати 1992 рік, коли окремі господарюючі суб'єкти країни згідно чинному законодавству придбали можливість встановлювати зовнішньоекономічні зв'язки з юридичними і фізичними особами з інших країн світу. Не дивлячись на глибоку економічну кризу, стрімке падіння обсягів виробництва промислової і сільськогосподарської продукції, труднощі із залученням капіталовкладень, що існували до кінця 90-х років, діяльність у сфері зовнішньої торгівлі товарами та послугами, а також у сфері міжнародного руху капіталів розвивалися досить динамічно. У цей період були прийняті ряд важливих законодавчих актів, зокрема Закони України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про єдиний митний тариф», «Про режим іноземного інвестування», декрет КМУ «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» та інші.

Актуальність проблеми. Поява нового соціально-економічного процесу, який поступово набуває великого значення в житті країни, привела до необхідності створення адекватного методологічного, методичного і практичного інструментарію, за допомогою якого можна досліджувати його єство, аналізувати взаємозв'язки між окремими його характеристиками і компонентами, вивчати досягнутий рівень та динаміку процесів, а також

статистично оцінювати усе, що відбуваються в цій області життєдіяльності суспільства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема розвитку зовнішньоекономічної діяльності України була предметом дослідження багатьох вчених-економістів та географів: П.Н. Афоніна, Л.І. Вишневецької, В.М. Гейця, А.П. Голікова, А.А. Гриценко, Г.В. Довгаля, Г.В. Задорожного, Н.А. Казакової, Ю.Н. Кривуц, Ю.В.Макогона, В.І.Сідорова, М.В. Соболевої, Т.Є. Шедякової та інших, а також наукових підприємств та організацій НАН України [4, с.25-29].

Метою статті є визначення міри залученості економік різних країн в глобальну економічну систему за допомогою існуючих в статистичній методології показників.

Виклад основного матеріалу. Статистичне вивчення та оцінка зовнішньоекономічної діяльності вирішує завдання: сприяння розвитку зовнішньоекономічної діяльності, розширенню зовнішньоторговельних зв'язків; забезпечення матеріалами для проведення міжнародних зустрічей і переговорів; забезпечення повного і достовірного обліку даних про експорт і імпорт України; аналізу основних тенденцій, структури і динаміки зовнішньоторговельних товаропотоков держави, пов'язаних з аналізом макроекономічної ситуації в країні; складання зовнішньоторговельного балансу України; надання статистичних даних для розробки платіжного балансу України та інші завдання, обумовлені національним статистичним законодавством України.

Інформація про розміри, пропорції, змінах в часі і інших закономірностях ЗЕД створюється, передається і зберігається у вигляді статистичних показників. З філософської точки зору статистичний показник – це міра, тобто єдність якісного і кількісного відображення певної властивості соціально-економічного явища або процесу. Оскільки статистика ЗЕД вивчає зовнішньоекономічну діяльність в конкретних умовах місця і часу, значення якого-небудь показника визначається згідно цим атрибутам.

Важливим завданням статистики є розробка і удосконалення системи показників і проведення згодне їй досліджень торгівельного балансу країни. На основі аналізу наукової і методичної літератури можна запропонувати таку систему показників, що характеризує взаємозв'язки торгівельного балансу та макроекономічних показників України (рис.1).

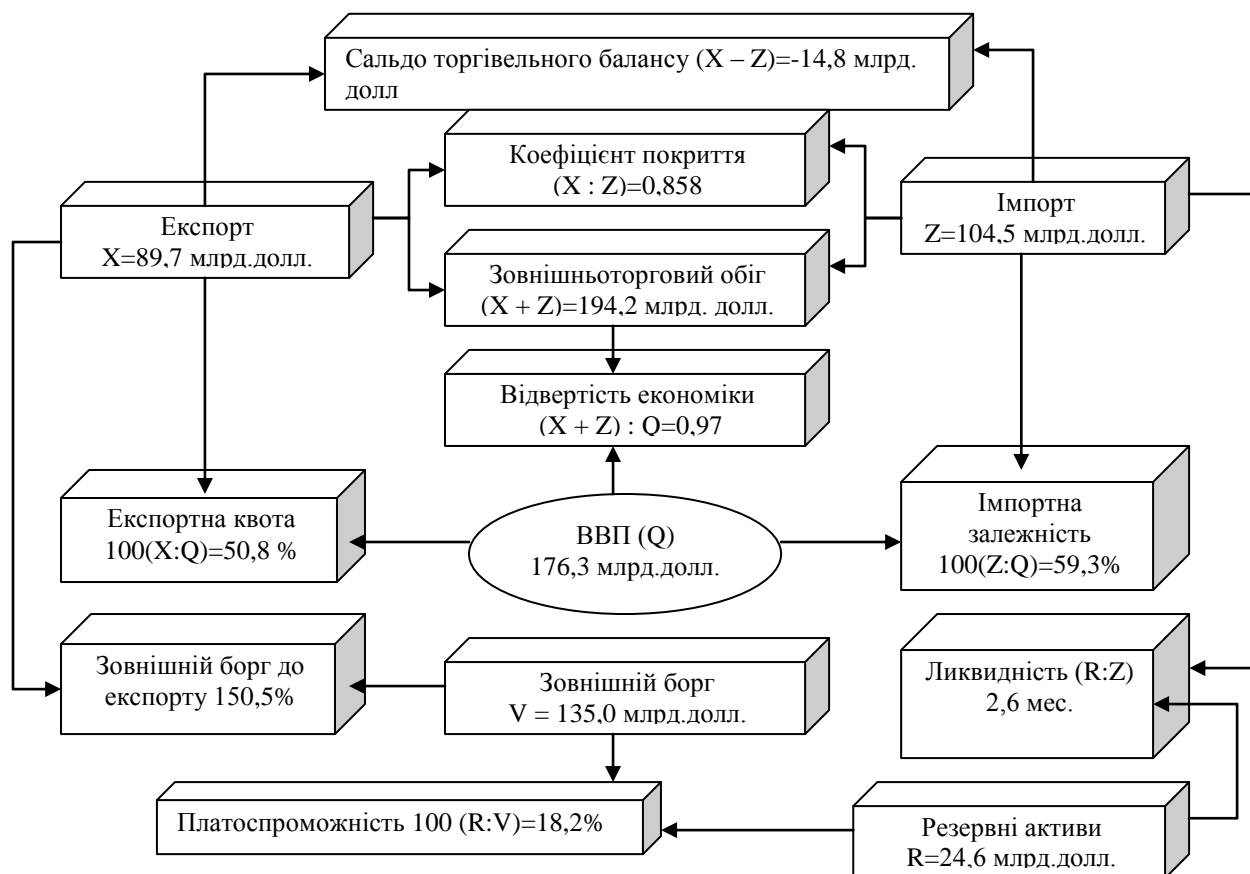

Рис.1. Взаємозв'язок торгівельного балансу та макроекономічних показників України за 2012 рік [5]

Значення статистичного вивчення зовнішньоекономічної діяльності і статистичних методів аналізу визначається великою роллю, яку грає зовнішня торгівля в економічному розвитку України. Так, доля зовнішньоторгового обігу України у валовому внутрішньому продукті (зовнішньоторговельна квота) за останні два роки досягає у середньому 60%, тоді коли за радянських часів вона не перевищувала 8%. Динаміка експортної та імпоротної квот України за 2004-

2012 роки представлена на рис. 2. Останніми роками досить вагома частина доходів Державного бюджету України формується за рахунок вступів від зовнішньоекономічної діяльності, включаючи митне та акцизне обкладання, а також ПДВ.

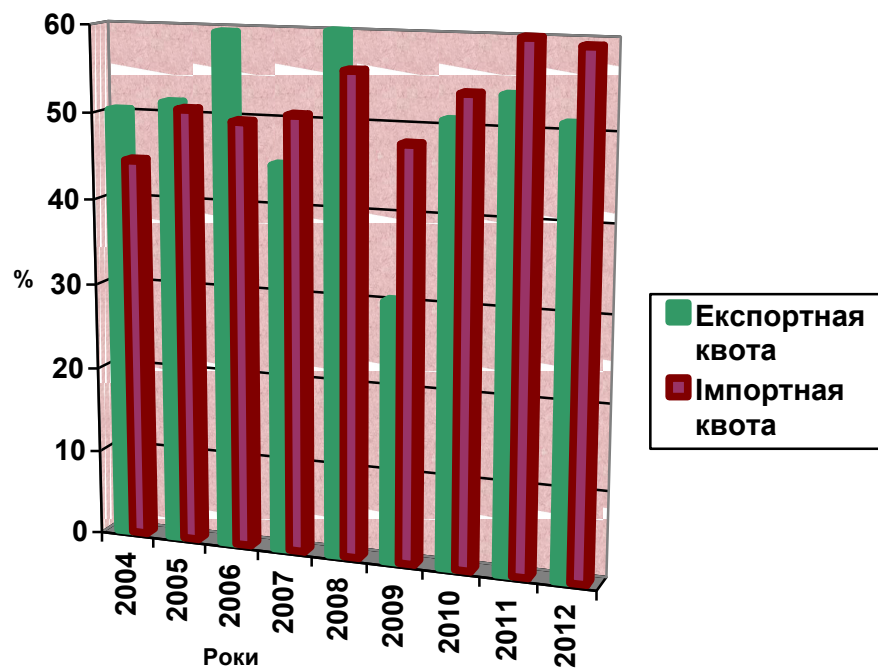

Рис.2. Динаміка експортної та імпоротної квот України за період 2004-2012 років [5]

Найбільшим досягненням ділового життя кінця 20-го і початку 21-го ст. став підйом і розвиток глобальної торгівлі, за допомогою якої фірми можуть перекидати в будь-яку точку земної кулі величезні об'єми товарів зі швидкістю світу. Результати Уругвайського раунду, а також переваги, які принесли угоди GATT/WTO, NAFTA, АРЕС, БРІК та інші, привели до того, що в даний час кожна країна прагне збільшити об'єми свого експорту у зв'язку із значним зниженням рівня торгівельних бар'єрів як усередині регіональних утворень, так і в світі у цілому.

Не дивлячись на зростання міри взаємозв'язку економік країн світу, далеко не всі країни в рівній мірі інтегровані в світову економіку. Для визначення міри залученості економік різних країн у глобальну економічну систему існують такі основні статистичні показники:

ⓐ Питома вага(d) експорту(E), імпорту(I) країни загалом у світовому об'ємі експорту (імпорту):

$$d_e = \frac{E}{\sum E} \quad \text{чи} \quad d_u = \frac{I}{\sum I} \quad (1).$$

ⓑ Ще одним важливим в даний час для України показником статистики ЗЕД є міра залежності економіки країни від міжнародної торгівлі, обчислюваний за формулою:

$$D_{зав.} = \frac{ВТО}{ВНП} * 100 \quad (2).$$

Оскільки керівництво нашої країни робить кроки до вступу в СОТ, то розрахунок цього показника, його аналіз та донесення результатів як до уряду, так і до суспільної свідомості є в даний час досить актуальним.

ⓐ Доля окремих країн або груп країн у світовій торгівлі, що характеризує роль окремих країн (груп країн) на світових товарних ринках. Цей показник обчислюється як:

$$d_{cj} = \frac{E_j}{OMT}, \quad \text{чи} \quad d_{cj} = \frac{\sum_{j=1}^n E_j}{OMT}, \quad (3),.$$

де E_j - загальний об'єм експорту j -й країни;

n – число країн аналізованої групи, що експортували товари.

ⓑ Доля окремих країн у експорті окремих товарів (товарних груп). Вона розкриває в рамках яких галузей та видів виробництв розвивається спеціалізація країни у міжнародному розподілі праці. Визначається відповідно до алгоритму розрахунку як:

$$d_{ij} = \frac{E_{ij}}{\sum_{j=1}^m E_{ij}}, \quad (4),$$

де E_{ij} - об'єм експорту i -го товару j -країни;

m – число країн, що експортували i -й товар на світовий ринок.

Ⓔ Частка експорту окремої країни у валовому національному продукті. Показує, яку частину виробленого валового національного продукту країна направляє на зовнішній ринок або скільки на одиницю валового національного продукту доводиться одиниць вивезених товарів:

$$d_{эj} = \frac{E_j}{ВНП_j}, \quad (5),$$

де $ВНП_j$ - об'єм валового національного продукту j -й країни.

Ⓔ Коефіцієнт залежності національної економіки від імпорту, що відображає, скільки на одиницю виробленого національного валового продукту доводиться одиниць ввезених товарів. Обчислюється як:

$$K_{эij} = \frac{I_j}{ВНП_j} \quad (6),$$

де I_j - загальний об'єм імпорту j -й країни.

Ⓔ Частка експорту у виробництві окремих видів продукції, що свідчить про те, яка частина виробленого в країні продукту поставляється на експорт. Розраховується як:

$$d_{эij} = \frac{E_{ij}}{Q_{ij}}, \quad (7),$$

де Q_{ij} - обсяг виробництва i -го товару j -й країни.

Ⓢ Доля імпорту у вжитку окремих видів продукції. Показує, яка частина у загальному вжитку якого-небудь продукту забезпечується імпортом. Виражає залежність економіки країни від імпорту окремих товарів:

$$d_{ij} = \frac{I_{ij}}{P_{ij}} \quad (8),$$

де I_{ij} - об'єм імпорту i -го товару j -й країни;

P_{ij} - об'єм вжитку i -го товару j -й країни.

Ⓢ Коефіцієнт відносної експортної спеціалізації, що характеризує рівень участі країни у міжнародному розподілу праці по якій-небудь товарній позиції (групі). Визначається за формулою:

$$K_{o\partial c_j} = \frac{d_{ij}}{d_i} \quad (9),$$

де d_{ij} - доля експорту i -го товару у загальному об'ємі експорту j -й країни;

d_i - доля експорту i -го товару у загальному об'ємі світового експорту.

При $K_{o\partial c} > 1$ є підстава стверджувати, що дана країна спеціалізується в світовому господарстві на виробництві і торгівлі цим товаром.

Ⓢ Коефіцієнт диверсифікації, що обчислюється як:

$$K_{\partial} = \frac{\sum_{i=1}^n |d_{ij} - d_i|}{2}, \text{ чи } K_{\partial} = \frac{\sum_{i=1}^n |d_{ij} - d_i|}{200} \quad (10),$$

де n – об'єм товарної номенклатури.

Друга форма коефіцієнта застосовується, коли в чисельнику відносні величини структури виражені у відсотках. Коефіцієнт диверсифікації визначається в інтервалі від 0 до 1. Якщо показник прагне до 1, це означає, що країна спеціалізується на світовий ринок у виробництві звуженої номенклатури товарів. При розширенні номенклатури виробництва

експортної продукції даною країною, коефіцієнт диверсифікації наближається до 0.

Методика розрахунку коефіцієнтів відносної експортної спеціалізації та диверсифікації застосовна до статистичної оцінки регіональної залученості у зовнішньоекономічні зв'язки країни. За звітний та базисний періоди є наступні дані про структуру експорту Харківської області і України у цілому (% до загального об'єму експорту). Обчислимо коефіцієнти відносної експортної спеціалізації за формулою (9) та представимо результати розрахунку у таблиці 1:

Таблиця 1

Товарна структура експорту Харківської області та України за січень 2012 року і січень 2013 року (% до загального підсумку)

Товарна група	Харківська область, питома вага		Україна, питома вага		Коефіцієнти відносної експортної спеціалізації	
	за січень 2012 р.	за січень 2013 р.	за січень 2012 р.	за січень 2013 р.	2012 р.	2013 р.
Жири і масла тваринного або рослинного походження	7,0	7,2	5,3	6,7	1.321	1.075
Механічне устаткування; машини і механізми, електроустаткування і його частини; пристрої для запису або відтворення зображення і звуку	34,3	36,7	8,1	9,2	4,234	3,989
Прилади та апарати оптичні, фотографічні	6,0	6,4	0,3	0,4	20,000	16,000
Продукти рослинного походження	9,9	10,6	12,8	15,5	0,773	0,684
Готові харчові продукти	8,1	8,7	3,9	5,7	2,077	1,526
Інші	34,7	30,4	69,6	62,5	0,498	0,486
Разом	100,00	100,00	100,00	100,00	X	X

Складена автором за матеріалами Державної служби статистики України [5,7].

Розрахунки показують, що якщо в січні 2012 року Харківська область спеціалізувалася на світовий ринок у виробництві механічного устаткування; машин і механізмів, а також жирів та масел тваринного або рослинного походження, то у відповідному періоді 2013 року область розширила виробництво експортної продукції за рахунок товарної групи «Інші».

Розрахуємо коефіцієнти диверсифікації для 2012 року та 2013 року:

$$K_{\text{д}}^o = \frac{|0,070 - 0,053| + |0,343 - 0,081| + |0,060 - 0,003| + |0,099 - 0,128| + |0,081 - 0,039| + |0,347 - 0,696|}{2} = 0,378$$

$$K_{\text{д}}^1 = \frac{|0,072 - 0,067| + |0,367 - 0,092| + |0,064 - 0,004| + |0,106 - 0,155| + |0,087 - 0,057| + |0,304 - 0,625|}{2} = 0,370.$$

Для умов даного прикладу $K_{\text{д}}^1 > K_{\text{д}}^o$. Отже, Харківська область у січні 2013 року в порівнянні з аналогічним періодом 2012 року розширила експортну номенклатуру виробляємих товарів.

Слід врахувати, що у середині 70-х років диверсифікація вважалася одним з найбільш важливих важелів підвищення конкурентоспроможності країни. Існувала думка, що саме диверсифікація дає істотні переваги на основі економії на масштабах виробництва та створення внутрішнього ринку капіталу, що дозволяв менеджерам високодиверсифікованих корпорацій перерозподіляти інвестиційні і фінансові ресурси від низкодохідних до високодоходних підрозділів.

Тепер же новим явищем стали процеси, протилежні диверсифікації, тобто розформування конгломератів, звільнення від непрофільних виробництв та концентрація зусиль на головних видах діяльності. Здійснюється реструктуризація корпорацій у бік більшої спеціалізації та концентрації на профілюючих сферах діяльності.

Висновки та пропозиції. Сучасні процеси глобалізації вимагають від України як можна активнішої інтеграції у міжнародну торговельну систему. Теоретично зовнішньоекономічна діяльність дає країнам можливість

спеціалізуватися на тих видах діяльності, у яких вони мають порівняльні переваги. Експортна квота, яка в 2012 році склала 50,9% (рис.2) свідчить про те, що доля зовнішньої торгівлі у економіці України зростає.

Підсумки проведених досліджень зазначили той факт, що великою перешкодою у міжнародних економічних відносинах є низька конкурентоспроможність української продукції, її невідповідність міжнародним стандартам. Вирішити ці проблеми у короткий термін практично неможливо. Зараз на світові ринки слід виходити під гаслом: «Якість, а не кількість». Саме за якість добре платять.

Значною перешкодою України на шляху до світового ринку є також нераціональна структура експорту, що має сировинну спрямованість, властиву слаборозвиненим країнам. Слід урахувати і недовершену структуру імпорту, і неефективне використання вступів від продажу товарів за кордон. Ця обставина значною мірою послужила причиною дуже скромної долі країн з перехідною економікою у світовій торгівлі.

До гострих проблем слід віднести і незбалансованість товарообміну. Стає небезпечною тенденція зростання зовнішньої заборгованості з боку України. На жаль, наша держава все більше занурюється у проблему, властиву країнам «третього світу» в 80-і роки – зовнішню заборгованість в твердій валюті.

На сучасному етапі також велике значення має вдосконалення механізму управління зовнішньоекономічними зв'язками. Ця система у нашій країні залишається досить суперечливою та неефективною. Державам з перехідним типом економіки ще не вдалося створити гармонійну систему органів управління цією важливою сферою на різних рівнях, а також раціонально розподілити повноваження.

Проте всі перешкоди економічного, політичного, організаційно-правового та психологічного характеру не можуть зупинити рух нашої держави до цивілізованої глобальної економіки. У даний час Україна встановила дипломатичні стосунки з 166 державами світу, уклала та виконує

більше 2000 міжнародно-правових угод, а також бере участь в діяльності більше 100 міжнародних організацій [6,с.43].

У цілому можна сказати, що ключові проблеми забезпечення збалансованості зовнішньоекономічної діяльності України зв'язані, перш за все, з диверсифікацією геополітичних та регіональних пріоритетів, з оптимізацією товарної структури експорту і імпорту, посиленням позицій України на світовому ринку послуг за рахунок таких його сегментів, як міжнародний туризм, страхові, лізингові і інжинірингові операції, обмін у сфері культури та інформації, обробка якої статистичними методами дає змогу визначати міру залученості економік різних країн в глобальну економічну систему.

Список літературы

1. Афонин П.Н. Таможенная статистика:[учебное пособие]/П.Н. Афонин.- СПб.: ИЦ Интермедия, 2013.- 160 с.
2. Вишневецька Л.І. Митна статистика:[Навчальний посібник]/Л.І. Вишневецька.-К.: Видавничий дім «Професіонал»,2008. – 352 с.
3. Макогон Ю. В. Устойчивое развитие экономики Украины в аспекте сотрудничества с ВТО и ЕС // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект / Сб. науч. трудов. Ч. 1: Развитие внешнеэкономических связей на макро и микро-уровнях - 2008. - С. 4 - 15.
4. Новий курс: реформи в Україні. 2010-2015. Національна доповідь/ За заг. ред. В. М. Гейця [та ін.] - К.: НВЦ НБУВ, 2010. - 232 с.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.ukrstat.gov.ua>
6. Сидоров В.И., Шедякова Т.Е., Соболева М.В. Международный опыт развития инновационных процессов постиндустриальных стран как детерминанта конкурентоспособности Украины на внешних рынках / В.И. Сидоров [и др.] // Вісник ХНУ імені В.Н.Каразіна. – 2013.- №1042 Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм». – Випуск 1.- С.40 – 43.
7. Статистичний збірник "Регіони України". Частина II За заг. ред. О.Г. Осауленко [Електронний ресурс] // <http://www.ukrstat.gov.ua/>